

MAGYARORSZÁGI ADATOK A KIS HATTYÚ (*CYGNUS BEWICKII*) TELELŐTERÜLETÉNEK VÁLTOZÁSÁHOZ

Bankovics Attila

Kiskunsági Nemzeti Park

A kis hattyú (*Cygnus bewickii* Yarr). Magyarország mai területén az 1975/1976-os télíg mindössze egy alkalommal került meg. Az említett telelési periódusban azonban további két biztos és egy nem bizonyítható előfordulását jegyezhetjük fel. Ez utóbbi eredmények a figyelem középpontjába helyezték ezt a fajt.

Rövid összefoglalóm célja az említett előfordulások ismertetése, azok összevetése a kis hattyú európai telelőterületének eltolódásával, s nem utolsósorban a figyelem még teljesebb ráirányítása erre az új jelenségre.

A kis hattyú holarktikus elterjedésű faj. Költőterülete megközelítően a 2 °C-os és a 12 °C-os júliusi izotermák által határolt, túlnyomórészt tundra terület (VOOUS, 1962). Topográfiailag nézve Európában a Barents- és a Karatenger déli partvidékét övező tundrákon és a Novaja Zemlja déli szigetén költ. Fészkelőterülete Európa határain túl a Jeges-tenger partvidékén folytatódik a Léna torkolatáig (MAKATSCH, 1975). Költőterülete nagyrészt északabbra fekszik az énekes hattyú (*Cygnus cygnus*) fészkelőterületénél, az alacsony fekvésű, elmocsarasodó tundrára korlátozódik, a déli részeken azonban az erdős tundrába is benyúlik (KOLBE, 1972). Telelőterületei foltszerűen, egymástól távol Északnyugat-Európában, a Kaszpi-tenger és az Aral-tó vidékén, valamint Kínában vannak.

A hozzánk elvetődő madarak nyilván a nyugati populációból származnak, amelyek telelőterülete Európa északnyugati vidéke. Ez a telelőterület az utóbbi évtizedekben keletebbre tolódott, aminek oka talán a klíma óceánibbá válása, illetve annak kapcsán a keletebbre is enyhébbé váló téli időjárás.

A kis hattyúk legnyugatibb és „legkedveltebb” telelőterülete Írország. Legnagyobb itt a számuk a keményebb teleken, amikor az egyébként keletebbi területeken telelők is ide húzódnak.

A múlt század végén 5000—10 000 db-ra becsülték évente a telelő állományát, az utóbbi évtizedekben csak 1000—1500 db telet (NISBET, 1955; SCHUBERT, 1963). E klasszikus telelőterületet a kis hattyúk a Fehér-tenger—Ladoga-tó—Dél-Finnország—Dél-Svédország—Sjaelland—Lolland—Jütland—Fríz-szigetek—Hollandia—Anglia útvonalakon érik el. Az útvonal első szakaszáról ma is kevés az átvonulási megfigyelés. Ennek valószínű oka az, hogy e területen gyorsan átrepülnek, a partközeli tengerek felett vonulnak, és főként éjszaka. Pihenésre alkalmas lapos tengerpart lagunák Dél-Finnországból és Dél-Svédországból hiányoznak, így első jelentősebb pihenőhelyeik csak Dániában vannak (SCHUBERT, 1963).

A telelő területe az Ír-szigettől az 1930-as évektől kezdve tolódott kelet felé. Ez időszaktól vonulási útvonalának nyugati részéről is felszaporodtak

a megfigyelési adatok. Angliában 1938-tól rendszertelenül, majd az 1949/50-es téltől rendszeresen áttelel. Hollandia TEN KATE szerint a 30-as évek elejétől vált jelentős telelőterületévé, amit összefüggésbe hoznak az Ijsel-tó elgátolásával és vizének édesedése nyomán felszaporodó tápláléknövényeivel (SCHUBERT, 1963). 1955/56 telén 4000 példány próbált az Ijsel-tó jegén áttelelni, de a fagy keményebbé válása hátrálásra kényszerítette őket. Enyhe teleken a tavak, lagunák tartós befagyása elmarad, így napjainkban Hollandiában telel át a kis hattyúk zöme. Ugyanígy, — bár kisebb jelentőséggel — nőtt a szerepe az Északi-tenger déli és keleti partvidékének, NSZK Schleswig-Holstein tartományának és Dániának is. Dániában főként a tavaszi gyülekezésük emelkedik fel számuk.

A Német Demokratikus Köztársaságban az 1950/51-es téltől vált jelentőssé mint átvonuló és téli vendég. Az őszi átvonuló periódus október közepétől december elejéig tart, tetőpontja november elején van. Tavasszal a hazavonulás március elejétől április végéig tart (SCHUBERT, 1963; KOLBE, 1972). Olykor az áttelelést is megkísérli az NDK-ban néhány egyed. 1954-ben és 1961-ben Hiddensee-n februárig kitartott néhány (SCHUBERT, 1963). A Szovjetunió balti köztársaságainak északi részén az őszi és a tavaszi átvonulási periódusban rendszeresen megfigyelik, azonban Lengyelországban, Svédországban és Finnországban az utóbbi években is csak szóróványosan került feljegyzésre. Bár az olykori nagyobb létszámú csapatok megjelenése (pl. Lengyelországban Stettiner Haff-nál 1957. IV. 4-én 20-as csapat, 19 ad., 1 juv.) sejteti, hogy gyakoribb lehet, de nem mindig kerül szem elé, illetve pontosan azonosításra, ami más országokban, így hazánkban is biztosan előfordul.

Hazai előfordulásai

Magyarországon 1899. X. 2-án ejtették el az első példányt Kiskunfélegyházán (KEVE, 1960). Ezt az adatot hosszú évtizedekig nem követte még megfigyelés sem. Igaz, határaink közelében az egykori Magyarország területén további két előfordulását regisztrálták. 1898. X. 27.-én az alduvai Alibunárnál ejtették el, 1907. II. 20-án pedig Komárom közelében Gutánál figyelték meg (SCHENK, 1908).

Nagy meglepetést okozott 1975. XII. 16-án a második hazai előfordulása. A dél-baranyai Csányoszró község mellett a Fekete-vízben fogott egy sebzett öreg példányt PATAKI IMRE vadór (HARMAT, 1976). A madár a pécsi állatkertbe került, ahol néhány héttel később elpusztult. A már előzetesen preparált példány gondos csomagolásban érkezett 1976. I. 21-én a Madártani Intézetbe.

1976 januárjában Tiszakécske határából többször jeleztek a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóságának egy hattyút. Amikor febr. 3-án a helyszínre mentünk, sajnos már nem volt ott. Több hetes egy helyben tartózkodás után a január végén beálló tartós havazás készítette távozásra. A madár egy tanya közelében kis nádas tónál tartózkodott néhány házi lúd közelében. A ludak kiverték a csapatból, így csak távolról követte azokat. A tanya lakóinak elmondása szerint „nem is hattyú volt az, mert nem görbe a nyaka, hófehér volt, csőre és lábai feketék, a lúdnál azért nagyobb testű”. Estefelé a ludak hazatérte után a hattyú a csenevész nádasba húzódott éjszakázni. A madár laikus leírása, a hosszú ideig való egy helyben tartózkodása, szelidsége, két-

ségtelenül a kis hattyúra vall, s ha bizonyítottnak nem is vehető, a faj gyakoribbá válásának érzékeltetése miatt feltétlenül említésre méltó.

1976. IV. 4-én SZULYOVSKY LÁSZLÓ erdész jelentett 4 újabb hattyút, melyeket a vadászok énekes hattyúnak tartottak. Másnap vele és SZENEK ZOLTÁN-nal a helyszínre sietve örömmel állapíthattuk meg, hogy 4 kis hattyúról van szó. A madarak, 2 öreg és 2 fiatal példány — minden valószínűséggel egy tavalyi család — Lajosmizse határában a Palócz-tavon tartózkodtak.

Az 1975/76-os telelési periódusban a 3 hazai kis hattyú előfordulás nyilván nem véletlen esemény, hanem összefüggésbe hozható az európai telelőterületének keletebbre tolódásával. Talán január első napjaiban az Északi-tenger déli partjain tomboló rendkívüli orkán szórhatta szét az ott telelőket, bár ez a decemberi előfordulást nem magyarázza. Amennyiben a következő években is hasonló gyakorisággal fordul elő, ez utóbbi indítók elvethető. Gyakoribbá válásával azonban feltétlen számolnunk kell, sőt lehetséges, hogy az utóbbi évek vadászoktól beérkező néhány énekes hattyú jelzése is ezt a fajt fedte.

A kézirat összeállítását követően érkezett SCHMIDT EGON szíves levélbeli közlése, miszerint 1977. I. 17-én Szódligetnél a Dunán 2 kis hattyút figyelt meg. Másnap I. 18-án BÉCSY LÁSZLÓ és HARASZTHY LÁSZLÓ társaságában még szintén ott találták a két madarat. Ezt megelőzően I. 7-én DÉNES JÁNOS látott 4 kis hattyút Vác térségében a Dunán, majd I. 9-én ugyanott 1 példányt figyelt meg. Gyakoribbá válása az új adatok ismeretében tehát máris nyilvánvaló. A hazai helyzethez hasonlóan a jugoszláviai Vajdaságban is több mint hat évtizedes kihagyással követte az előbb már említett első alibunári megkerülést a másik előfordulás Tiszataroson (Taras) 1961 januárjában (ANTAL, 1966).

Irodalom

- Antal L. (1966): Madártani hírek a jugoszláviai Vojvodinából. *Aquila*. 71—72. 236. p.
Harmat A. (1976): Ritka hattyúfaj Dél-Baranyában. *Búvár*. XXXI, 4, 183. p.
Keve, A. (1960): *Nomenclatura Avium Hungariae*. Budapest.
Kolbe, H. (1972): *Die Entenvögel der Welt*. Radebäul.
Makatsch, W. (1974): *Die Eier der Vögel Europas*. Radebäul.
Schenk J. (1908): A madárvonulás Magyarországon az 1907. év tavaszán. *Aquila*. 15. 74. p.
Schubert, M. (1963): Der Zwergschwan, *Cygnus bewickii* Yarr., im Gebiet der DDR (1950—61). *Der Falke*. 10. 3—4. 75—80. p.
Voous, K. H. (1962): *Die Vogelwelt Europas und ihre Verbreitung*. Hamburg und Berlin.

First occurrences of Bewick's Swan (*Cygnus bewickii*) in Hungary

Bankovics Attila

Nationalpark Kiskunság

The Bewick's Swan was confirmed on Hungary's to day territory till 1975/76 winter only once. In this winter, however, two certain and one unconfirmable occurrences were reported. These results increased highly the interest in the species.

The birds reaching us derive evidently from the western population having wintering grounds in northwestern Europe. This wintering area shifted in the last decades towards east, the possible cause might have been the climat, becoming more oceanic or as a result of this the increasingly milder winters towards east.

Home occurrences

In Hungary the first specimen was shot on 1899. 10. 02. at Kiskunfélegyháza (KEVE, 1960). This record was not followed for long decades neither by an observation, though near our border, on the former Hungary's territory there were two occurrences. 1898. 10. 27. one was shot at Alibunar on the lower Danube, on 1907. 02. 20. one observed at Guta, near Komárom (SCHENK, 1908).

The second home record on 1975. 12. 16. was a big surprise. In southern Baranya Co. near Csányoszló in Fekete-víz a wounded old bird was caught by PATAKI game-keeper (HARMAT, 1976). The bird was transferred to the Zoo in Pécs, where it died some weeks later. The bird was mounted and set up later in the collection of the Hungarian Ornithological Institute.

In January 1976 from Tizsakécske a swan was reported more times to the direction of the KNP (Kiskunság National Park). On February 3. however, we did not find it. After remaining on the same place for weeks the strong snowfall late January forced it to leave.

On 1976. 04. 04. SÜLYOVSKY forester reported 4 other swans which were taken by the hunters for Whooper Swans, The other day we arrived there with him, SZENEK and myself and were happy to see instead 4 Bewick's Swans. The birds 2 adults and 2 juvenils, to all probability a family rested on a lake (Palócz-lake) near Lajosmizse.

They arrived on March 20th and left April 6th, i. e. they remained 18 days on the same place. During their stay we had a clear, dry, cold weather with 7—12 °C daily peaks and 1—5 °C minimums in the night. On April 6th, the day they left a change in the weather was recorded, from SW mild, humid air arrived with moderate wind and the following days were also overcast and humid. On April 6th at 1830 they were seen yet, but on April 7th at 0500 we looked for them with JASZENOVICS and HARASZTHY in vain. This case proves too that they migrate frequently in the night.

After this study was ready a report from SCHMIDT arrived saying that 1977. 01. 17. at Szódliget on the Danube 2 Bewick's Swans were sighted by him. On the other day they found yet the two in company of BÉCSY and HARASZTHY. Before this DÉNES on 01. 07. saw 4 Bewick's near Vác on the Danube, then on January 9th a single on the same place. As these data show it became already more frequent. Similarly to the home situation in Yugoslavia, in Vojvodina, the second occurrence followed at Tiszataros (Taras) in 1961 January (ANTAL, 1966) the first at Alibunar only after about six decades.

Author's Adresse:
A. Bankovics
Kecskemét—Hungary
pf. 186.
H—6001